

דפים טז – יז

לא. אלו הנהגות דרך ארץ וארחות חיים מובאים בסוגיא?

המשמש מטתו לאור הנר – הרי זה מגונה. ואסור לשמש מטתו ביום (והלילה אמר הרה גבר רבי יוחנן); בזה דרכיו ימות (ריש לקיש); שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, והתורה אמרה 'ואהבת לרעך כמוך' (רב חסדא). ומשמע בגמרא שגם בלילה לאור הנר הרי זה כמשמש ביום. ואמר רבא: אם היה בית אפל – מותר. ותלמיד חכם מאפיל בכסותו ומשמש.

הרמב"ם (איסור"ב כא, י) לא כתב בפירוש התר בית אפל [וכתבו מפרשים שנלמד הדבר מכלל דבריו בתלמיד חכם המאפיל. והרא"ש (בעירובין פ"י יג) הביא בפירוש התר בית אפל, וכן מובא בשלחן ערוך או"ח רמ"א]. ועוד כתב שגם לת"ח אין להזיק לדבר זה אלא מפני צורך גדול. וי"א שהוא הדין לגבי בית אפל (אגרות משה אה"ע ח"א קב. וע"ע חכמת שלמה או"ח רמ"א; שו"ת תורה לשמה ע).

והרמב"ם (בעלי הנפש שער הפרישה, וכ"כ בהגהות מיימוניות יו"ט ד ומובא באו"ח רמ"א. וע' בערו"ג וס"ק"ב; בירור הלכה קמא אה"ע כה. וע"ע כמה חילוקי דינים בערוך לנר.

כתוב בספר בן סירא: שלשה שנאתי וארבעה לא אהבתי; שר (רש"י: תלמיד חכם) הנרגל (= רגיל) בבית המשתאות / שר הנרגן (= מרבה דברים. / הנרגז); והמושיב שבת (ישיבה לתלמידים) במרומי קרת (שנראה מגסי הרוח. ועוד, שמפסיקים אותם עוברי דרכים); והאוחז באמה ומשתין; והנכנס לבית חברו פתאום. אמר רבי יוחנן: ואפילו לביתו.

אמר רבי שמעון בן יוחאי: ארבעה דברים הקב"ה שונאם ואני איני אוהבם; הנכנס לביתו פתאום ואין צריך לומר לבית חברו; והאוחז באמה ומשתין; ומשתין מים ערום (לאו דוקא, אלא דיברו בהווה שמתוך שהוא ערום מתעצל להתלבש ולצאת. מפרשים) לפני מטתו (ויש גרסה חלופית: משמש מטתו ערום); והמשמש מטתו בפני כל חי, כגון של בית פלוני שמשמשים מטותיהם בפני עבדיהם ושפחותיהם [אבל אין בכלל זה כגון בפני עכברים וכד' (שמואל). והיו מהחכמים שהקפידו לגרש משם אפילו זבובים ויתושים].

א. לפרש"י, רבה בר רב הונא היה מקרקש בפעמונים סביבות כילתו בעת תשמיש, לסור בני ביתו משם. והראשונים כתבו שאין זו מדת צניעות אפילו לקלים, אלא היה מבריה הבע"ח. [ולפרש"י י"ל שלא ידעו למה מקרקש רק נתן להם סימן שכשמקשקש שיפרשו משם. או י"ל שכיון שצריך להפרישם משם משום צניעות, בחר הרע במיעוטו. עפ"י ערוך לנר].

ב. בפני תינוק שאינו יודע לדבר – מותר לשמש (ראב"ד, עפ"י פסחים קיב; טשו"ע או"ח רמ"א).

אמר רבי שמעון בן יוחאי: חמשה דברים הם שהעושה אותם מתחייב בנפשו ודמו בראשו; האוכל שום קלוף ובצל קלוף (שעבר עליהם הלילה. רש"י, וכ"ה במסכת ד"א רבה רפי"א). ואפילו מונחים בסל צרורים וחתומים – רוח רעה שורה עליהם. ודוקא אם לא שייר בהם עיקרם (= שערום שבראשם. רש"י) או קליפתם, אבל שייר בהם עיקרם או קליפתם – אין לחוש [וביצה קלופה; והשותה משקים מוזגים (אפילו מכוסים. ל"ה) שעבר עליהם הלילה [ופרשו אמוראים: והוא שלנו בכלי מתכות, וכלי נתר ככלי מתכות];

והלן בבית הקברות [כדי שתשרה עליו רוח טובה – פעמים שמסתכן בכך]; והנוטל צפרניו וזורקן לרשות הרבים [מפני שאשה מעוברת עוברת עליהן ומפלת. והסיקו שחוששים גם כאשר לא נטלן במספרים ולא גזז צפרני רגליו עם ידיו, וגם אם גזז דברים אחרים אח"כ. שנו חכמים: שורפם – חסיד. קוברם – צדיק. זורקם – רשע], והמקיז דם ומשמש מטתו [ובניו מאותו תשמיש יצאו חלשים. ואם אכל משהו – אין לחוש].

א. הרמב"ם והשו"ע לא הביאו ענין אכילת שום ובצל וכו' ולא זריקת הצפרנים. אבל הובאו הדברים בשאר פוסקים (ע' מג"א ר"ס רס ובמשנ"ב; פרי חדש יו"ד קטז; שו"ע הגר"ז הל' שמירת הגוף והנפש; לקוטי הלכות ב'עין משפט).

ב. בפרי חדש (יו"ד קטז סק"ט) ובשו"ע הגר"ז (שמירת הגוף והנפש ז) נקטו שגם בביצה אם שייר מעט מקליפתה – מותרת.

ג. ברא"ש (ביצה פ"א כא) משמע שנקט כדבר פשוט שאין חילוק אם השום בעינו או שנידוך, אם עבר עליו לילה – האוכלו מתחייב בנפשו.

ואולם אבקות הנעשות מביצים או שומים ובצלים, כתבו אחרונים להתיר כיון שנתבישו ואבד שמם מהם (ע' דרכ"ת קטז סקע"ד; אגרות משה יו"ד ח"ג כ; יביע אומר ח"ב יו"ד ז, ז; שמירת הגוף והנפש ג, ח).

וכתבו פוסקים אחרונים שעתה סומכים על כך שאם הם מעורבים עם ירקות אחרים, כגון במיני כבישה – לית לן בה. ויש שכתבו שסמכו בזה על דברי המהרש"ל (ביים של שלמה פ"ח דחולין יב) שכל הדברים שהזהירו חז"ל משום רוחות אינם מצויים עתה, אם כי לחוש לנזק הגוף צריך (וע' סמ"ק קעא ומרדכי שבת תסא. וע"ע: שבט מוסר מ; זבחי צדק יו"ד קטז סקס"א וכף החיים שם סקצ"ב; בא"ח ב' פינחס יד; מענה אליהו יח; יביע אומר ח"ב יו"ד ז).

וכן מובא בשם הגרשו"א זצ"ל, שכל אלו הדברים אין בהם איסור מדינא אלא משום זהירות, ואין אומרים בענינים סגוליים 'חמירא סכנתא' (וכדעת כמה אחרונים), ולכן יש לסמוך על הקולות המוזכרות בספרים, וכגון אכילת בצל וביצה קלופים שנותנים עליהם דבר מאכל או מעט קמח (מובא בספר הליכות שלמה ח"א פרק ב הערה 103). וכן יש אומרים מטעם זה להקל בבצלים קלויים או מטוגנים או בביצים חיות שעבר עליהם לילה (עפ"י שבט הלוי ח"ג קסט וח"ו קיא וכע"ז באגרות משה יו"ד ח"ג כ).

ד. מים בפני עצמם שעבר עליהם לילה; בשו"ע הגר"ז (שמירת הגוף והנפש ז, וכו' בדרכ"ת קטז סקע"ט) כתב שיש להקפיד מלשתותם, כל שכן ממשקים המזוגים במים. ויש שכתבו להתיר (עפ"י שו"ת מחשבות בעצה יו"ד ה; האדר"ת בקונטרס עובר אורח ד ובשו"ת מענה אליהו יח [והקשה שם מדין מים שלגו]; יביע אומר ח"ב יו"ד ז). וכבר למדו זכות על מה שמקלים כיום, מפני שכלי מתכות שלגו שונים הם משלהם, וכל דבר שאינו זהה ממש למפורש בגמרא אפשר להקל (עפ"י שבט הלוי ח"ח ב).

ה. צפרנים שנפלו לקרקע וקשה לו למוצאן, יראה עכ"פ לכבדן ולהזיזן ממקומן (לקוטי הלכות עפ"י מו"ק יח שכל שנשתנו ממקומם הראשון שוב אינן מזיקות. וכ"כ הרי"ף שם, שאם כונסם לאחר שנפלו ומשליכם החוצה – אין לחוש).

דף יז

לב. בדיקת האשה, באיזה בד היא נעשית?

אמר שמואל: אין בודקים את המטה אלא בפקולין (= 'צמר גפן', כותנה) או בצמר נקי ורך. אמר רבא: שחקים של פשתן טובים לבדיקה, אבל לא בפשתן עצמו (שאיננו לבן), ולפי לשון אחרת: אף לא בבגד פשתן חדש אלא בשחקים שהם לבנים יותר (או משום שהחדש קשה או משום שהוא מסרט).
מורי הוראה מורים שאין לבדוק בצמר גפן שלנו העשוי סיבים, וגם יש בהם לפעמים נקודות צבעוניות, אלא בכד רך וצה.
אין בודקים את המטה לא בעד אדום ולא בשחור.

לג. מה דינו של השלג לענין קבלת טומאה?

שלג אינו לא אוכל ולא משקה לענין קבלת טומאה. חישוב עליו לאכילה – אינו מטמא טומאת אוכלים. למשקה – מטמא טומאת משקים. נטמא מקצתו – לא נטמא כולו (שאינו מחובר אלא כל קורט נחשב בפני עצמו ואין טמא אלא מקום מגע טומאה). העבירו על פי כלי חרס טמא – טמא כולו (וכן אם נכנס לאהל המת או נטמא בהסט הזב וכד'). וטהרתו על ידי השקה. ואף שלא הושק למים אלא במקצת – נטהר כולו.

דין חיבור השלג לענין טבילה בו – ע' בקהלות יעקב טהרות נט, ב; אמרי משה א, ה ואילך.

לד. דם שנמצא בגוף האשה, בפרוזדור – מה דינו?

דם הנמצא ב'פרוזדור' ואין ידוע אם בא מן ה'חדר' – הוא המקור – וטמא, או מן ה'עליה' וטהור (אף כי מראהו כמראה דמים טמאים. תוס'), נחלקו אמוראים בדינו; – לדברי רב הונא, נמצא מן ה'לול' (– הוא פתח שיש בין העליה לפרוזדור) ולפנים – ודאי טמא, שחוקתו מן המקור [ועל אופן זה שנינו במשנה חוקתו מן המקור, וכן שנה רבי חייא לחייב משום ביאת מקדש ולשרוף עליו את התרומה]. מן ה'לול ולחוץ – הרי זה טמא מספק [ועל דם כזה אמר רב קטינא שאין חייבים עליו משום ביא"מ ואין שורפים עליו תרומה].

אביי אמר שתי אפשרויות; אם אנו חוששים לשינויים מהחזקה הטבעית – בין מן ה'לול ולפנים בין מן ה'לול ולחוץ טמא מספק [וכן אמר רב קטינא: דם הנמצא בפרוזדור אין חייבים עליו על ביאת מקדש ואין שורפים עליו את התרומה], כי גם בנמצא מן ה'לול ולחוץ יש לחוש שמא שחתה ובא מן ה'חדר' לשם, וגם מן ה'לול ולפנים יש ספק שמא נזדקרה ונזל מהעליה פנימה. ואם הולכים אחר החזקה כלומר אחר הדרך הטבעית ואין חוששים למאורעות חריגים, הרי מן ה'לול ולפנים – ודאי טמא [ועל זה שנה רבי חייא דם הנמצא בפרוזדור חייבים עליו על ביא"מ ושורפים עליו את התרומה. וכן מורה פשט משנתנו 'שחוקתו מן המקור']. מן ה'לול ולחוץ – ודאי טהור. ולדברי רמי בר שמואל ורב יצחק בר רב יהודה, מן ה'לול ולחוץ – ספקו טהור. מן ה'לול ולפנים – ספקו טמא ולא ודאי. ופרשו בגמרא דבריהם בשנמצא בגג הפרוזדור, אבל בקרקעו ודאי טמא [כדברי רבי חייא], שזהו דרך יציאתו מן ה'חדר'.

- א. מפרש"י מבואר שלשאר אמוראים מלבד רמי ורב יצחק אין חילוק בין נמצא בקרקע הפרוזדור או בגג, ואולם התוס' מפרשים שאם נמצא בקרקעו לדברי הכל טמא ודאי עכ"פ מן ה'לול ולפנים, וכולם דיברו בנמצא בגג הפרוזדור (ומלשון תורי"ד כמו שהוא לפנינו משמע שבקרקע הפרוזדור טמא ודאי אפילו מן ה'לול ולחוץ, אך שמא יש ט"ס בדבריו, ע"ש).
- ב. הרמב"ם (איס"ב ה, ה) פסק כרב הונא, שמהלול ולחוץ טומאתו מספק, מן ה'לול ולפנים – ודאי. ואעפ"י שהרמב"ם לא הזכיר חילוק בין גג לקרקעית, מוכח מדבריו שבקרקע ודאי טמא (עפ"י חו"א קז, ג, ודלא כהנוב"י י"ד נה).

וּכְתַב הַרְמַב"ן (בהלכות גדה ג, מובא במ"מ איסור"ב ה,ה ועוד): בזמן הזה אין הנשים בקיאות בדבר, הלכך כל אשה המוצאת דם בעד שלה – טמאה.
 ג. נראה שרוב קטינא שאמר אין שורפים עליו תרומה, דיבר כשנוגעת בתרומה ברשות הרבים או בדבר שאין בו דעת לישאל, אבל ברשות היחיד – טמא מודאי (עפ"י חז"א רטו לדף ב).

דף יח

לה. באלו הלכות בטומאה שבאשה הלכו חכמים אחר הרוב לטמא כודאי, ובמה אינו כודאי?

אמר רבי יוחנן: בשלשה מקומות בטומאה של אשה הלכו חכמים אחר הרוב ועשאום כודאי; – בדם שנמצא בפרוזדור – חזקתו מן המקור וחייבים עליו משום ביאת מקדש ושורפים עליו תרומה וקדשים, כנ"ל.

בשליה הנמצאת בבית – הבית טמא משום אהל (והתרומה נשרפת מחמת טומאה זו), שהולכים אחר רוב שליות שיש בהן ולד (רש"י), או רוב פעמים שאינו נימוק (תוס') [ולדברי ר"ש אנו תולין שהולד נימוק ובטל ברוב דם הלידה, שסובר רוב פעמים נימוק].

במפלת יד או רגל חתוכה (כצורתה, בחיתוך אצבעות. וע"ע להלן כג-כד) – אמו טמאה לידה ואין חוששים שמא מגוף אטום באה. (ע"ע פריים נוספים להלן כח).

ועוד ישנה הלכה נוספת שאמר רבי יהושע בן לוי: אשה שעברה בנהר והפילה (ואין ידוע אם ולד הוא) – מביאה קרבן ונאכל, הרי שהולכים אחר הרוב לטמאה טומאת יולדת.

ואולם המפלת חתיכה (בלא צורה) ואינה יודעת מה הפילה (כגון שהחתיכה נאבדה), אעפ"י שלדברי רבי יהודה [ולא לחכמים] הולכים אחר הרוב ורוב חתיכות של ארבעה מיני דמים טמאים הן, אמר רבי יוחנן שאין זו טומאת גדה ודאית.

א. כן פרש"י ורמב"ן. והרשב"א והריטב"א (כאן) והרי"ד (כאן) מפרשים שלרבי יהודה שורפים, ורבי יוחנן פסק כחכמים שאינם סוברים 'רוב' זה, או אפילו אם סוברים שרוב מיני דמים טמאים אך הואיל ויש מיעוט מפילות משאר מינים, מעמידים האשה על חזקת טהרה.

ב. לפי דעת כמה אמוראים, וכן סייעו מהברייתא (ע' להלן כא כב) גם בחתיכה משאר מיני דמים טמאה ודאי לרבי יהודה – משום שאין פתיחת הקבר בלא דם. וכן מסקנת ההלכה להרבה פוסקים.

תינוק הנמצא בצד העיסה ובצק בידו (לפרש"י התינוק ודאי נגע בעיסה ויש ספק האם היה טמא (רש"י) ולפר"ת (רמב"ם ורמב"ן) התינוק ודאי טמא והספק בנגיעה), אעפ"י שעל פי הרוב טמא – רבי מאיר מטהר, שיש לסמוך חזקת טהרה למיעוט והרי הורע הרוב, וחכמים מטמאים (אף ברשות הרבים) שדרכו של תינוק לטפח והרי המיעוט כמי שאינו. לדברי רבי אושעיא, לחכמים שורפים את התרומה על טומאה זו, ולדברי רבי יוחנן אין שורפים (ומהתורה טהור אף ברשות היחיד מפני שאין זה רוב גמור והרי זה ספק טומאה בדבר שאין בו דעת לישאל. ר"ת).

א. גם בהלכות הראשונות ישנה חזקת טהרה לטהרות ואעפ"י כ הולכים בהן אחר הרוב לטמא כודאי – פרשו התוס' משום ששם הוא רוב גמור, משא"כ בתינוק. ואפילו אם גם בהם אין 'רוב גמור' י"ל כיון שהריעותא באה מגופה, לכך אין מתחשבים בחזקת טהרה. וכן לענין שליה, כיון שהשליה ודאי בבית אין לדון בו חזקת טהרה, שהרי הבית כשליה עצמה (רמב"ן).